

Siposné dr. Kecskeméthy Klára:

GLOBÁLIS PARTNERSÉG. NATO–AUSZTRÁLIA EGYÜTTMŰKÖDÉS

Rezümé:

A NATO 2010. évi stratégiai koncepciója a Szövetség három fő feladatának – a kollektív védelem, és válságkezelés mellett – a kooperatív biztonságot tekinti, amelyet a világ partnerországai és szervezetei kiterjedt hálózata segítségével ér el. A Szövetség 2011 áprilisában új hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát fogadott el. A partnerségi politika olyan új eszköztárat kínál a meglévő és a potenciális partnereknek, amely lehetővé teszi, hogy saját maguk alakíthassák a NATO-hoz fűződő kapcsolatrendszerüket. Az elmúlt évtizedben a NATO és Ausztrália értékes gyakorlati együttműködést alakított ki. Ausztrália a globális partnerek egyikeként jelentősen hozzájárul a NATO afganisztáni missziójához.

Kulcsszavak:

NATO, stratégiai koncepció, partnerségi politika, Egyéni Partnerségi és Együttműködési Program, Partnerség a Békéért, Euroatlanti Partnerségi Tanács, Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, globális partnerek

Klára Siposné Kecskeméthy:

GLOBAL PARTNERSHIP. NATO–AUSTRALIA RELATIONS

Abstract:

NATO's 2010 Strategic Concept identifies cooperative security as one of three essential core tasks to be achieved in part "through a wide network of partner relationships with countries and organizations around the globe". The Alliance adopted a new "more effective and flexible" partnership policy in April 2011, which offers a number of new tools to foster the cooperative security efforts and it permits potential and existing partners an opportunity to shape their own relationships with NATO. Over the past decade, NATO and Australia have developed meaningful, practical cooperation. Australia as one of the global partners is making a valuable and significant contribution to the NATO-led ISAF mission in Afghanistan.

Key words

NATO, strategic concept, partnership policy, Individual Partnership and Cooperation Programme, Partnership for Peace, Euro-Atlantic Partnership Council, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, global partners

A NATO a hidegháborús védőbástyából globális felelősségű, globális képességű és globális partnerekkel rendelkező regionális katonai-politikai szervezetté alakult. Írásomban a Szövetség partnerségi kapcsolatainak fejlődését, elsősorban a NATO Globális Partnerségi Programját, azon belül is az Ausztráliához fűződő kapcsolatokat kívánom bemutatni.

A NATO 2010. évi, Lisszabonban elfogadott stratégiai koncepciója rögzíti a Szövetség alapvető feladatait és az alapelveket, kiemelten fontosnak tartja a transzatlanti kötelék mellett a kollektív védelmet, a válságkezelést, és a kooperatív biztonságot. A 2010. évi lisszaboni csúcsértekezleten elfogadott új stratégiai koncepció felvértezi a Szövetséget az új kihívásokkal szembeni hatékony küzdelemre. A partnerségről szóló fejezet részletesen taglalja a széleskörű nemzetközi partnerkapcsolatok és az euro-atlanti biztonság összefüggését. A partnerségi kapcsolatok, amelyek nemcsak a nemzetközi békét, hanem az alapvető demokratikus értékek védelmét is erősítik, valódi és értékes hozzájárulást jelentenek a NATO alapvető feladatai megvalósításához.

Az *Aktív elkötelezettség, modern védelem* című dokumentum a kooperatív biztonság megteremtésében kiemelt szerepet szán a partnerségi kapcsolatoknak és a nemzetközi szervezeteknek. A 31. pontban az ENSZ-hez, a 32. pontban az Európai Unióhoz fűződő kapcsolatokat értékeli. Két pontban említi a NATO és Oroszország kapcsolatait, amelynek alapját a bizalom, az átláthatóság és a kiszámíthatóság kell, hogy képezze, mert ez szolgálja legjobban a biztonságot. A politikai konzultáció mellett megemlíti a gyakorlati együttműködés területeit: rakétavédelmet, valamint a kábítószerek és kalózkodás elleni küzdelmet.

A partnerségi kapcsolatokat illetően a dokumentum 35. pontjában mindösszesen két mondat foglalkozik a mediterrán térséghez kapcsolódó két kezdeményezéssel: a Mediterrán Párbeszéddel és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezéssel.¹¹ A szövegben azonban a globális partnerek nem jelennek meg. A lisszaboni csúcsértekezlet hivatalos nyilatkozata 25. pontján belül is csak két alpont taglalja a mediterrán térséghez kapcsolódó említett kezdeményezéseket.¹²

¹¹ See page 31. in Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010, p. 40.

¹² Lisbon Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, November 20. 2010. p. 13.

A NATO chicagói csúcsértekezletének helyzetértékelése

A chicagói csúcsértekezletre jelentőségteljes várakozással tekintettek a biztonság- és védelempolitikai szakemberek. Nyilvánvaló volt, hogy a 63 éves NATO számvetést készít arról, mennyire sikeres és eredményes lényegét, jellegét és feladatrendszerét tekintve.

A 2012. évi chicagói csúcsértekezlet zárónyilatkozata több szempontból is figyelemre méltó. A dokumentum megerősítette a transzatlanti köteléket, az afganisztáni és koszovói elkötelezettséget, számvetést készített és mérleget vont a Szövetség feladatairól, válságkezelő misszióiról, programjairól, megerősítette a sokrétű veszélyek kezeléséhez szükséges képességek kialakítását és a Szövetség széleskörű partnerségi kapcsolatainak erősítését. A zárónyilatkozat 5–15. pontjai kiemelten foglalkoznak a Szövetség tevékenységében a kollektív védelem mellett megjelenő válságkezeléssel (Afganisztán és az ISAF; a KFOR jövője; az észak-afrikai ENSZ-mandátummal felhatalmazott Operation Unified Protector művelet; a kalózkodás elleni küzdelem; az Operation Ocean Shield meghosszabbítása; az 5. cikkely szerinti tengeri műveletek; a földközi-tengeri hajózás felügyelete és a járőrözés; az Afrikai Unió és az African Stand-by Force békefenntartási tevékenységéhez biztosított segítségnyújtás; a sikeresen befejezett iraki kiképző misszió értékelése).¹³

A nyilatkozatban a szövetségesek áttekintették a többi nemzetközi szervezethez fűződő kapcsolatokat, mert a partnerségi és együttműködési politika alapvető fontosságú a Szövetség céljai és feladatai szempontjából. Az ENSZ–NATO politikai párbeszéd és gyakorlati együttműködés hosszú évtizedekre nyúlik vissza, de a 2008 szeptemberében aláírt nyilatkozat óta jelentős sikereket értek el. Erre a legjobb példa az ENSZ-mandátumú líbiai művelet.

A NATO és az Európai Unió közös stratégiai érdekek és értékek mentén együttműködő regionális szervezetek. A két szervezet jelentős átfedést mutat: az Európai Unió 27 tagállamából – hat kivételével¹⁴ – mindegyik tagja a NATO-nak. A válságkezelő missziókban (Afganisztán, Koszovó, kalózkodás elleni harc) vállalva küzdenek. Mindkét szervezet érdekelt abban, hogy a NATO és az Európai Unió képesség-fejlesztő programjai (ti. a *smart defence* és a *pooling and sharing*) egymást kiegészítő és erősítő kezdeményezések legyenek.

A dokumentum vizsgálja az EBESZ-hez fűződő kapcsolatot is. Behatóan elemzi a Macedóniával, Bosznia és Hercegovinával, Montenegróval, Szerbiával, Grúziával és Ukrajnával meglévő kapcsolatrendszerét. Értékeli a kiemelt stratégiai partnerhez, Oroszországhoz fűződő ambivalens kapcsolatot, a NATO–Oroszország Tanács alapításának 10. évfordulóját. Emellett foglalkozik a Mediterrán Párbeszédrel, az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezéssel, Líbiával, Irakkal, valamint a Kaukázus és Transznisztria „befagyott” konfliktusaival is.

A chicagói csúcsértekezlet idején a Szövetség tárgyalt azzal a 13 kiemelt partnerországgal, amelyek politikai, műveleti és pénzügyi támogatást nyújtanak a NATO-műveletekhez. Megtárgyalták a műveletek tapasztalatait. Megállapították, hogy a közös kiképzés és gyakorlatok alapvető fontosságúak az interoperabilitás, a

¹³ Chicago Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.

¹⁴ Ausztria, Ciprus, Finnország, Írország, Málta és Svédország.

műveleti képességek fejlesztése érdekében. A megbeszélés résztvevői Ausztrália, Ausztria, Egyesült Arab Emirátusok, Finnország, Grúzia, Japán, Jordánia, Katar, Koreai Köztársaság, Marokkó, Svédország, Svájc és Új-Zéland voltak.

Hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politika

2011 áprilisában a NATO-külügyminiszterek új „hatékonyabb és rugalmasabb” partnerségi politikát fogadtak el, amely módosult eszköztárat kínál a meglévő és a potenciális partnereknek, valamint lehetővé teszi azt, hogy ők, saját maguk alakíthassák a NATO-hoz fűződő kapcsolatrendszerük milyenségét. A dokumentum felsorolja a partnerségi politika stratégiai célkitűzéseit: az euroatlanti és nemzetközi biztonság, béke és stabilitás elősegítését, a regionális biztonság és együttműködés erősítését, a demokratikus értékeket és reformokat, a NATO-műveletek és missziók támogatását és a NATO-csatlakozásban érdekelt partnerek felkészítését. Kiemelten kezeli a párbeszédet, a konzultációt és az együttműködést a védelmi reformok, a képzés és kiképzés, a terrorizmus elleni harc, a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása, az energiabiztonság, a kibervédelem, a tengeri biztonság területén.

A szövetségesek szándékai szerint a meglévő partnerségi keretek, – Euroatlanti Partnerségi Tanács (EAPC), a Partnerség a Békéért (PfP), a Mediterrán Párbeszéd (MD) és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés (ICI), valamint az EAPC-alapdokumentum és a PfP-keretdokumentum – továbbra is változatlanok és érvényben maradnak.

A NATO javaslatai a kibővített partnerségi politika értelmében – figyelembe véve az országok egyéni igényeit, körülményeit és a partnerek törekvéseit – a következők voltak:

- kibővített politikai konzultáció,
- megerősített gyakorlati együttműködés,
- a katonai oktatás, képzés és képességfejlesztés támogatása.

A lisszaboni csúcsértekezleten döntés született arról, hogy áttekintik a partnerek a NATO-műveletekbe történő bevonására vonatkozó politikai-katonai kereteket. Ennek értelmében ún. „szervezeti jogosítványt” kapnak, amely nagyobb befolyást engedne számukra a NATO-műveletek döntéshozatalába, a stratégia alakításába.

Az ún. „28+n” rugalmas formula biztosítja a keretet a konzultációra és az együttműködésre. A Szövetség egyetlen Partnerségi Együttműködési Menüt (Partnership Cooperation Menu) és – belépő programként – Egyéni Partnerségi és Együttműködési Programot (Individual Partnership and Cooperation Programme – IPCP) alakít ki. Ez utóbbi felváltja az eddigi egyedi területekre specializált partnerségi programokat (a PfP- és EAPC-tagoknak készült Individual Partnership Programme; az MD- és ICI-tagok részére kialakított Individual Cooperation Programme; valamint a globális partnerek számára megalkotott Tailored Cooperation Package).¹⁵ A Partnerségi Akcióterv (Partnership Action Plan – PAP) és a Tervezési és Felülvizsgálati Folyamat (Planning and Review Process – PARP) nemcsak az Euroatlanti Partnerségi Tanács és a PfP-országok számára lesz hozzáférhető, hanem az Észak-atlanti Tanács egyedi döntése alapján bármely partnerország számára is. A Szövetség a jövőben széleskörűen kívánja alkalmazni a partnerség

¹⁵ Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy
<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf>

további eszközeit is: a NATO összekötő nagykövetségek (NATO Contact Point Embassy – CPE) hálózatának kiterjesztését, a partnerek felkérését, hogy állandó képviselőt nyissanak Brüsszelben, a Vagyonkezelői Alap (Trust Fund) támogatását, valamint az együttműködést a Tudomány a Békéért és Biztonságért Program (Science for Peace and Security Programme) keretében.

A Szövetség partnerségi programokra korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásai szükségessé teszik a prioritások felállítását. Ebben mérlegelik, hogy a partner szeretne-e csatlakozni a Szövetséghez, ugyanazokat az elveket és értékeket vallja-e, nyújt-e katonai, politikai és pénzügyi támogatást a NATO-műveletekhez, van-e különleges stratégiai jelentősége a NATO számára, alakított-e ki kétoldalú kapcsolatokat a Szövetséggel és támogatja-e anyagilag az együttműködést.

A globális partnerség gondolata

Már a rigai csúcsértekezlet előtt az volt az elgondolás, hogy egy Globális Partnerszervezetet (Global Partnership Organization) hozzanak létre, amely széleskörű, formális kapcsolatok keretét teremtette volna meg. A szövetségeseink között vita tárgyát képezte az, hogy milyen mértékű, mélységű kapcsolatot tartsanak, építsenek a globális partnerekkel. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok volt a szószólója a NATO új globális partnerségi koncepciójának. Ebbe a csoportba azokat az azonos demokratikus értékeket valló (*like-minded*) országokat sorolták, amelyek nem törekednek NATO-tagságra, de tevőlegesen támogatják a Szövetség válságkezelési műveleteit. Már akkor felvetették, hogy azoknak az országoknak (például Ausztrália, Új-Zéland), amelyek jelentős mértékben járulnak hozzá az afganisztáni műveletekhez, katonáik életét kockáztatják, rálátással és beleszólással kell rendelkezniük a döntéshozatalba, és a műveletek tervezésébe.

Zbigniew Brzezinski három kategóriát különböztetett meg: a tagországokat, a partnerországokat és a globális partnereket. Utóbbiakra a *résztevők* (participants) megnevezést javasolta. A rigai csúcsértekezleten a globális partnerségre vonatkozó javaslatot Németország és Franciaország nem támogatta, mert a globális jelző – megítélésük – szerint a Szövetség expanziójára utalt volna, amit az ázsiai és közel-keleti országokban félreértelmezhetnek. Aggodalmakat fogalmaztak meg a kelet- és közép-európai országok is, mert a globális partnerség, a gazdagok partnerségét jelentette volna, és a partnerségi politika eredeti célkitűzéséről és a régióról terelte volna el a figyelmet.

A NATO szervezeten kívüli partnereit a 2006. évi rigai csúcsértekezlet óta számos módon emlegették.¹⁶ Azokat az országokat sorolták ide, amelyek nem tagjai a Szövetségnek, a Partnerség a Békéért programnak, a Mediterrán Párbeszédnek és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezésnek. Helyzetük mégis kivételes a NATO-val fennálló kiemelten fontos kapcsolatuk miatt. Mindez ideig azonban nem alapítottak olyan állandó szervet vagy intézményt, amely lehetőséget teremtene a felek közötti strukturált párbeszédnek.

Ma már a NATO a Föld bármely kontinensén, térségében, régiójában fekvő állammal képes a közösen vallott demokratikus értékek és elvek mentén, a nemzetközi biztonság erősítése érdekében együttműködést kialakítani. Az általában csak globális partnerekként említett államok csoportjába tartozik Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Dél-Korea, Brazília, India és egyesek a feltörekvő Kínát is ebbe a

¹⁶ Például *kontakt országok* (contact countries), *globális partnerek* (global partners), *partnerek a világban* (partners across the globe), *négyszeres nem országok csoportja* (quadruple-non countries).

kategóriába sorolják. A Szövetségnek Pakisztánnal, Irakkal és Afganisztánnal kiemelt stratégiai kapcsolata van.¹⁷

Ausztrália és a NATO

A globális partnerek sorában kiemelkedő szerepe és jelentősége van Ausztráliának. A magas szintű politikai párbeszéd 2005-ben kezdődött, amikor Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár Ausztráliába látogatott. Alexander Downer ausztrál külügyminiszter 2005-ben és 2006-ben az Észak-atlanti Tanács ülésén szólalt fel. Stephen Smith külügyminiszter (később hadügyminiszter) 2008 decemberében ugyancsak felszólalt a Tanácsban. Kevin Rudd ausztrál miniszterelnök részt vett a 2008. áprilisi bukaresti csúcsertekezleten, külügyminiszterként pedig 2012 januárjában az Észak-atlanti Tanács ülésén. Bob Carr külügyminiszter részt vett a NATO külügyminiszterek és az ISAF-műveletekben résztvevő, a NATO szervezetébe nem tartozó országok tanácskozásán, 2012 áprilisában.

Ausztrália a NATO-műveletek egyik legfontosabb támogatója. Anders Fogh Rasmussen NATO-főtitkár az ausztrál miniszterelnökkel Julia Eileen Gillard-dal, 2010. október 4-én találkozott Brüsszelben.¹⁸ A brüsszeli találkozón a főtitkár jelezte, hogy az új stratégiai koncepcióban szélesíteni kívánja a NATO a globális partnerekkel való együttműködést.

Ausztrália az együttműködés elősegítése érdekében NATO-nagykövetet, katonai attasét és katonai képviselőt delegált a brüsszeli főparancsnokságra. Aláírta a NATO-val a minősített információk védelméről szóló megállapodást is.¹⁹ Az ausztrál miniszterelnök részt vett a chicagói csúcsertekezleten és egyike volt azon 13 ország képviselőinek, amelyek jelentős politikai, műveleti és pénzügyi támogatást nyújtanak a NATO számára, és amelyekkel a Szövetség a csúcstalálkozó idején leült tárgyalni.

Anders Fogh Rasmussen NATO-főtitkár 2012. június 13-án Ausztráliába látogatott, ahol kijelentette, hogy bár „... *Ausztrália és Új-Zéland bár földrajzilag távol fekszenek, de az értékek és az elkötelezettség tekintetében nagyon közel állnak...*” a Szövetséghez.²⁰

Ausztrália 2006. július 28-a óta vesz részt az ISAF-műveletben. A 130 236 fős ISAF-erőkben 1550 fővel az ausztrál az egyik legnagyobb kontingens, de Új-Zéland is 189 fővel járul hozzá az Afganisztán stabilizálását célzó műveletek sikeréhez.

¹⁷ Afghanistan Cooperation Program, és a Structured Cooperation Framework for Iraq keretében működik együtt a két országgal a NATO. Lásd még ISAF's Strategic Vision, Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan, 03 Apr. 2008, Bucharest, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm (Megnyitva 2012. június 17.)

¹⁸ Lásd Joint press point with NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen and the Prime Minister of Australia, Ms Julia Eileen Gillard, http://www.nato.int/cps/en/SID-161A62B2-8EA727C2/natolive/opinions_66567.htm, valamint NATO and Australia discuss new Strategic Concept and deeper partnership, <http://www.acus.org/natosource/nato-and-australia-discuss-new-strategic-concept-and-deeper-partnership> (Megnyitva 2012. június 17.)

¹⁹ Lásd NATO cooperation with Australia, http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/topics_48899.htm megnyitva 2012. június 17., A NATO-ausztrál kapcsolatokat megemlíti értékelésében Csányi Benedek: A NATO globális partnerei című írásában, 2011. június 08. <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1040>, (Megnyitva 2012. június 17.)

²⁰ NATO and Australia – Partners in Security, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the National Press Club, Canberra, Australia, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_88355.htm (Megnyitva 2012. június 17.)

Ausztrália 150 millió dollárral (88 millió euróval) támogatja az Afgán Nemzeti Hadsereg fejlesztési alapját (Afghan National Army Trust Fund), ezzel a legfontosabb támogatója a programnak. 315 375 euróval támogatja a műveletek utáni vészhelyzetek mérséklését szolgáló alapot (Post Operation Emergency Relief Fund – POERF). Jelen van a Fővárosi Regionális Parancsnokságon (Regional Command Capital – RCC) és a Déli Regionális Parancsnokságon (Regional Command South – RCS), Uruzgan tartományában, ahol Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoportot (Operational Mentor and Liaison Team – OMLT) és Tartományi Újjáépítési Csoportot (PRT) működtet, és átvette az amerikai parancsnokságtól az Afgán Nemzeti Hadsereg kiképzési, mentorálási szerepét.²¹ Az ausztrál különleges műveleti csoport (Australia's Special Operations Task Group) ugyancsak itt segíti az ISAF-műveletet.

Ausztrália részt vállal a NATO kalózkodás elleni munkacsoportjában és Szomáliai partjainál az Operation Ocean Shield_műveletben harcol a kalózkodás ellen.²² A katonai képességek fejlesztése, a közös képzés, kiképzés, és gyakorlatok, valamint a non-prolifерációs, a tengeri- és kiberbiztonság, a terrorizmus, a kalózkodás elleni harc fontos együttműködési területek.

***

A NATO globális partnerségének célkitűzései, valamint Ausztrália ambíciói és érdekei jelentős egyezéseket mutatnak. Mivel Ausztrália vallja a Szövetség által képviselt alapvető értékeket, valamint modern demokráciaként stratégiai fekvése, helyzete és szerepe is kiváló, ezért alapvetően jó úton haladva, biztosítottak tűnik a NATO–Ausztrália globális partnerségi kapcsolatok jövője.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy.

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf (Megnyitva 2012. június 18.)

Chicago Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.
Robert M. Gates: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance. Brussels, June 10, 2011.

<http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/Activities/Activitiesoverview/tabid/1292/EventType/EventView/EventId/1070/EventDateID/1087/PageID/5141/Reflectionsonthestatusandfutureofthetransatlanticalliance.aspx>

Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit. A thorny agenda. Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence Collge, Rome p. 8.

Karl-Heinz Kamp: The Transatlantic Link after Chicago. NDC Research Report, NATO Defence Collge, Rome p. 5.

Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon. November 20. 2010. p. 13.

²¹ NATO chief to visit Australia, <http://www.acus.org/natosource/nato-chief-visit-australia> (Megnyitva 2012. június 17.)

²² NATO cooperation with Australia, http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/topics_48899.htm Megnyitva 2012. június 17.

Hassan Mneimneh: The Arab Spring: A Victory for Islamism? Brussels Forum, Paper Series, March 2012, p. 5.

Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy. PERCEPTIONS. Spring 2012, Volume XVII, Number 1, pp. 55–74.

<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf> Megnyitva 2012. június 17.

NATO 2020 – Shared leadership for a shared future'. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Brussels Forum (with Q&A session). 23 Mar. 2012

Diego A. Ruiz Palmer: NATO's Political and Strategic Vision for Afghanistan. p. 15–20. In: 2nd Annual Baltic Conference on Defence, 18–19 September 2007. NATO in Afghanistan – Facing the Shortfalls and Measuring Success, Baltic Defence College, Tartu, Estonia, p 49.

Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.

Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO szerepe a Mediterráneumban. Előadás. Mediterrán Világ Symposium VI. A NATO és az EU szerepvállalása a Mediterráneumban című konferencia, Budapest. Kézirat, p. 8.

Siposné Kecskeméthy Klára – Sipos Alexandra: A Földközi-tenger geopolitikai szerepe és jelentősége a múltban és napjainkban. Előadás. Elhangzott a Mediterrán Világ Symposium VII. Integráció és geopolitika a Balkánon és a Mediterráneumban című konferencián. Pécs, Kézirat, p. 8.

Stephen F. Szabo: The Pacific Pivot and the West. Brussels Forum, Paper Series, March 2012, p. 4.

Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20. November 2010, p. 40.

Szternák György: Lisszaboni csúcstalálkozó. Szakmai Szemle, 2011/1. szám, p. 5–22.

Towards NATO's Chicago Summit. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the European Policy Centre. Brussels, 30 Sep. 2011

Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_78600.htm

Varga Gergely: Stratégiai koncepciók a kezdetektől Lisszabonig. Nemzet és Biztonság, 2010. november, p. 16–25.